

УДК 61(092)+378:61(478.9)

ЖАННА КУНДІЙ

Медичний коледж ВДНЗ України
«Українська медична стоматологічна академія»

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ МИКОЛИ СКЛІФОВСЬКОГО

Проаналізовано становлення педагогічних поглядів Миколи Скліфосовського, визначено його вклад в історію світової медицини і методики викладання медичних дисциплін у вищих навчальних закладах. Здійснено оцінку впливу суспільно-політичної ситуації в Росії та країнах Європи на генезу педагогічних поглядів видатного хірурга-практика та педагога-новатора.

Ключові слова: генеза медичної освіти, новаторство в медицині, військово-польова хірургія, практичний метод, системний метод.

Постановка проблеми (у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями). Стрімкий розвиток наукових і економічних зв'язків з європейськими країнами, впровадження болонської системи у вищій медичній освіті – все це сприяє подальшому підвищенню рівня медичної науки в Україні, поступовому збільшенню її ролі у світовій медицині. Сьогодення потребує переходу до принципово нової якості вищої медичної освіти, потенціал якої буде спрямовано на вирішення пріоритетних питань вітчизняної охорони здоров'я, зокрема: підвищення професійного рівня лікарів, забезпечення їх безперервного професійного розвитку відповідно до стандартів Всесвітньої Федерації медичної освіти з урахуванням національних особливостей, омолодження та посилення кадрового, наукового та педагогічного потенціалу вищих навчальних закладів та його ефективного використання тощо [4].

Досягнення поставлених завдань неможливе без аналізу історичних здобутків світової і вітчизняної медичної науки, без аналізу основних напрямків становлення методики вивчення медико-біологічних дисциплін. У цьому напрямку перспективними шляхами вважаємо аналіз досягнень плеяди провідних науковців, серед яких чільне місце посідає Микола Васильович Скліфосовський.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медична, суспільна і педагогічна діяльність Миколи Васильовича Скліфосовського (1836-1904) в різні часи була об'єктом дослідження фахівців у галузі історії, медицини, суспільствознавства і педагогіки. Цю проблему досліджували С.С. Юдін (1942 р.), В.В. Кованов (1993 р.), А.С. Тауберт (1905 р.), І.К. Спіжарний (1907 р.), В.І. Разумовський (1927 р.), І.Г. Руфанов (1940 р.), Т.Н. Богницька

(2004 р.). Як показує аналіз літературних джерел, педагогічні здобутки М.В. Скліфосовського мають важливе значення для перспективи методики викладання медичної науки в умовах сучасної України.

Тема дослідження є плановою в структурі науково-дослідницької роботи кафедри педагогічної майстерності та менеджменту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка в межах теми «Дослідження змістового компонента формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя» (РК № 0197U000065).

Формулювання мети статті. Мета публікації полягає у вивченні соціально-економічних і політичних передумов становлення педагогічних поглядів Миколи Васильовича Скліфософського та оцінці їх значення для практики сучасної медичної освіти.

Для досягнення поставленої мети використано **комплекс методів**: теоретичні: методи аналізу (логічний, системний, проблемно-цільовий, нормативно-порівняльний, структурний, герменевтичний аналіз джерел) емпіричні: узагальнення незалежних характеристик, методи інтерпретації, узагальнення й репрезентування результатів, метод екстраполяції й прогнозування.

Результати досліджень та їх обговорення. Микола Скліфосовський належить до плеяди лідерів вітчизняної хірургії кінця XIX століття, його відкриття та досягнення – яскравий приклад справжнього новаторства, сподвижництва і невтомної праці [1; 2; 3].

Відомий хірург, один із основоположників клінічної медицини, заслужений професор М. В. Скліфосовський народився 21 березня (6 квітня) 1836 р. на хуторі Карантин, біля міста Дубосари Херсонської губернії в багатодітній родині дрібного поміщика. Початкову освіту здобув у сім'ї, саме батько посвятив Миколу Васильовича в основи медичної діяльності на прикладі карантинної служби, привив йому інтерес до медичної науки. Такий варіант підготовчої школи був типовим для системи просвіти Росії в XIX столітті [1].

У 1854 році М.В. Скліфосовський закінчив середню загальноосвітню школу (2-гу чоловічу гімназію в Одесі), яка була одним із найвідоміших навчальних закладів Одеси. Одеса в той час була тісно пов'язана із відомими європейськими і світовими державами завдяки організованій зоні вільної (безмитової) торгівлі. Учні вивчали предмети природничо-наукового циклу і п'ять іноземних мов (російську, латинську, грецьку, німецьку і французьку). Отримана в одеській гімназії початкова освіта стала для Миколи Васильовича прекрасною можливістю продовжити навчання у вищому медичному закладі та заклала передумови до закордонних відряджень [2].

У 1854 році М.В. Скліфосовський вступає на медичний факультет Імператорського Московського Університету, який на той час був одним із найпрестижніших вищих навчальних закладів Росії. Підкреслюючи роль цього навчального закладу у становленні власної особистості, Микола Васильович пише: «Московському університету об'язан я своїм

образованием, своим развитием, оттуда вынес я те идеалы, которые постоянно были светочами на пути моей практической деятельности» [5, с. 421].

У період 1866-1868 років М.В. Скліфосовський перебуває в численних відрядженнях у Німеччині, Франції, Великобританії, де знайомиться з дослідженнями в галузі медичної науки, що розширює межі техніки операцій, застосування нового інструментарію тощо. Зарубіжні колеги, в свою чергу, знайомляться з досягненнями російської хірургічної школи, її методологією і технікою, із методами догляду за хворими в різні лікувальні періоди. Саме ці відрядження, на нашу думку, стали основою медичної і викладацької діяльності Миколи Васильовича в майбутньому, а також сприяли зростанню вітчизняної медицини.

Особистісні риси, професійний таланти, високий рівень професіоналізму М.В. Скліфосовського яскраво проявилися під час військових дій на території Європи, в яких Микола Васильович узяв участь як лікар-хірург і консультант госпіталів: у 1866 році – в австро-пруській війні; в 1870 році – в франко-пруській війні; в 1876 році – в сербо-чорногорсько-турецькій війні; у 1877-1878 роках – в російсько-турецькій війні. Участь у війні дозволила М.В. Скліфосовському значно розширити способи і методи хірургічного лікування вогнепальних ран і преломів. Робота у військово-польових госпіталях вплинула на зростання професійної майстерності, авторитету в світовій хірургічній науці [1; 2].

У цей період ученим був запропонований системний метод надання допомоги пораненим, який відкрив світу принципово нові шляхи і можливості врятування життя тисячам поранених. Цей метод і до нашого часу застосовується в різних галузях науки, розвивається і доповнюється сучасними напрацюваннями та рекомендаціями.

Досвід роботи на фронтах європейських воєн спонукали вченого до пошуку і розробки нових підходів і принципів навчання майбутніх лікарів у вищих медичних закладах Росії. Учений стверджує, що при плануванні і реалізації навчального процесу необхідно розподіляти навантаження на теоретичний і практичний блоки. При цьому, пріоритетною автор вважає саме практичну роботу викладачів і студентів в операційній і перв'язочній, що є основою розвитку умінь і навичок перед самостійною діяльністю лікаря.

У період із 1871 до 1880 року М.В. Скліфосовський працює в Імператорській медико-хірургічній академії м. Санкт-Петербург завідувачем кафедри хірургічної патології і терапії, а потім керівником хірургічного відділення другого сухопутного госпіталю. Протягом 1880 – 1893 років учений працює завідувачем факультетської клініки і деканом медичного факультету Імператорського Московського університету. У цей період М.В. Скліфосовський навчає студентів техніці операцій на практиці, методам і правилам догляду за хворими в післяопераційний період. Науковець наголошує, що для досягнення мети навчання, розробки і впровадження нових ідей і методів лікування та профілактики навчальний заклад повинен

мати власну навчально-клінічну базу. Саме тому разом із колегами та ентузіастами, М.В. Скліфосовський розпочинає будівництво бази на Дівочому Полі в Москві, проект якого був розроблений і затверджений у 1883 році правлінням університету. Будівництво Клінічного містечка стало вершиною організаційного таланту Миколи Васильовича, а реалізація цього проекту значно активізувала підготовку лікарів високої кваліфікації у Російській імперії [1].

Внесок М.В. Скліфосовського в розвиток медичної освіти, практична реалізація новаторських ідей втілилися в життя в Санкт-Петербурзі, коли в 1893 році він став директором Клінічного інституту Великої княгині Олени Павлівни. Завдання інституту полягало в тому, щоб заповнити прогалини в знаннях лікарів із провінцій країни, дати можливість освоїти нові методи діагностики, лікування й реабілітації, що відповідають високим вимогам сучасної науки [1]. М.В. Скліфосовський керує кафедрою хірургії і хірургічним відділенням. За 9 років М.В. Скліфосовський створює школу висококваліфікованих хірургів, що дозволяє розширити коло хірургічної допомоги. Саме в цей період учений вперше в Росії впроваджує в хірургічну практику методи і техніку рентгенологічного дослідження.

М.В. Скліфосовський створив значущу клінічну школу, його ім'я знаходилося на одному рівні з іменами відомих вчених-медиків XIX століття: Е.О. Мухіна, І.В. Буяльського, І.М. Сеченова, Н.І. Пирогова, С.П. Боткіна, праці яких створили високий авторитет вітчизняної медичної науки.

Формування наукових і суспільних поглядів проходило під впливом філософських поглядів А.І. Герцена, М.Г. Чернишевського, Н.А. Добролюбова, Д.І. Писарева.

М.В. Скліфосовський залишив про себе славу пам'ять як великий педагог із високою культурою та ерудицією, вихователь молоді, палкий патріот своєї батьківщини. Керована ним клініка була чудовою школою для студентів, наукових робітників і тисяч лікарів, що стікаються сюди для удосконалення з усіх кінців Росії. В.В. Кованов, один з біографів М.В. Скліфосовського, пише, що Микола Васильович більше, ніж будь-хто інший, бачив існуючі прогалини у викладанні практичних дисциплін і прагнув заповнити їх особистою демонстрацією техніки не тільки складних операцій, але і виконанням простих хірургічних маніпуляцій. Студенти захоплювалися його майстерними прийомами при дослідженні хворих при виконанні дуже складних операцій у важкодоступних областях. Його досягнення в науці, практичній роботі лікаря-хірурга, керівника медичних установ у країні - результат невтомної роботи, самовдосконалення, які, в свою чергу, збагачували його творчий потенціал, відкривали реальні шляхи в незвідані області лікарської професії для вирішення складних проблем [3].

Роботи М.В. Скліфосовського стали новаторськими в галузі розробки і реалізації принципово нових для свого часу і ефективних за результативністю методів і прийомів хірургічного лікування захворювань. Новаторство М.В. Скліфосовського полягало в розробці принципово нових

підходів у реалізації хірургічного методу лікування, заснованого на: ретельному вивченні клінічних проявів патології, осмисленні патогенетичних механізмів захворювання, кола реальних і ймовірних ускладнень, розробці хірургічної тактики і техніки операцій - із урахуванням індивідуальних характеристик патології, перспектив і можливостей хірургії в напрямку поліпшення здоров'я у пацієнта. Таким чином, накопичувався досвід у мистецтві лікування, який не тільки збагачував вченого, але і був джерелом для нових підходів і рішень [1].

Аналіз творчої спадщини вченого приводить до висновку про те, що у всіх його наукових працях міститься детальний, багатосторонній і, в багатьох випадках, міжпредметний аналіз патологічних процесів; у них аргументовано обґрунтовується і обговорюється обрана тактика лікування, містяться практичні рекомендації, спрямовані на мінімізацію та усунення ускладнень. У цих працях неприхована непересічна і багата у своїх проявах особистість ученого, професійна гідність, розум, піднесений гуманізм, якими був наділений Н.В. Скліфосовський і які природним і закономірним чином знайшли відображення в його дослідженнях і публікаціях.

Досягнення Миколи Скліфосовського в науці, розвитку вищої медичної освіти були високо оцінені світовою громадськістю. Вчений був почесним членом Лондонського медичного товариства, Товариства чеських лікарів у Празі, Товариства лікарів-хірургів у Парижі, Будапешті. Він був почесним членом ряду вузів Росії, різних товариств лікарів Росії.

Завдяки роботам М.В. Скліфосовського, у хірургічній практиці стали широко застосовуватися інструментальні методи обстеження і лікування. Він пропагував методи антисептики і асептики, одн із перших у Росії ввів обидва методи в хірургічну практику. Запропонував оперативне лікування мозкових гриж, гриж черевної стінки, оперативне видалення каменів сечового міхура; розробив показання до хірургічного лікування захворювання жовчного міхура, методику операцій. М.В. Скліфосовський охоче навчав студентів різних технічних прийомів дослідження і правилам догляду за хірургічними хворими. При цьому він завжди підкреслював необхідність обережності психіку хворого від зайвих хвилювань, особливо в момент обстеження, але не на шкоду з'ясуванню характеру самого захворювання. Він умів викликати почуття безмежної довіри у хворих і віру в медицину. Не любив грубості або вольності по відношенню до хворого. У клініці панувала суворо ділова атмосфера. Він нікого не принижував, не третирував, звертався завжди вишукано ввічливо, підкреслюючи свою повагу до людини. М.В. Скліфосовський залишив про себе славу пам'ять як великий педагог із високою культурою та ерудицією, вихователь молоді, палкий патріот своєї батьківщини. Наукові роботи та погляди Миколи Васильовича в різних видах хірургії залишили глибокий слід у вітчизняній медичній науці. Його класичні праці лягли в основу розвитку багатьох клінічних шкіл [1; 3].

М.В. Скліфосовський всім своїм життєвим шляхом показав, що витоки новаторства в медицині, у розвитку вищої медичної освіти в країні мають

закономірні шляхи свого виникнення. Ці витоки мають своє коріння: невпинна праця; самовдосконалення через працю і накопичення нових знань і досягнень в хірургії; облік і оцінка досягнень у суміжних медичних науках; обмін досвідом із колегами; гуманізм і демократизм у відносинах із людьми; трудові зусилля, активність і турбота про вдосконалення та розвитку шляхів і способів результативного надання медичної допомоги людям.

Основні висновки з виконаної роботи і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Аналізуючи творчу спадщину М.В. Склифосовського [5], ми приходимо до висновку про те, що головним постулатом його новаторських звершень у хірургії, охороні здоров'я, у вищій медичній освіті було розуміння високого рівня відповідальності лікаря, спрямування всіх напрямків його самовдосконалення в ім'я народу, країни, майбутнього медичної освіти. Його досягнення в науці, практичній роботі лікаря-хірурга, керівника медичних установ країни – результат невтомної роботи, самовдосконалення, які, в свою чергу, збагачували його творчий потенціал, надавали реальні шляхи в нові галузі лікарської професії для вирішення проблем людства.

Список використаних джерел

1. Кованов В. В. Н. В. Склифосовский / В. В. Кованов. – М. : Медицина, 1972. – 64 с.
2. Крачун Г.П. Достижения профессора Н.В. Склифосовского (1836-1904) в развитии и организации высшего медицинского образования в России / Г.П. Крачун // Склифосовские чтения : материалы научно-практической конференции с международным участием, 16 ноября, 2012 г. – Тирасполь : Изд-во Приднестровского ун-та, 2012. - С. 9-15.
3. Кузнецов А. В. Н. В. Склифосовский – выдающийся русский хирург, учёный и педагог (к 160-летию со дня рождения) / А. В. Кузнецов // Клинич. мед. - 1996. - № 3. - С. 81-83.
4. Наказ МОЗ України від 03.12.10 № 1074 «Про заходи МОЗ України щодо удосконалення підготовки лікарів».
5. Склифосовский Н. В. Избранные труды / Н. В. Склифосовский / вводная статья и примеч. проф. В. В. Кованова. - М. : Медгиз, 1953. - 432 с.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2015 р.

Кундий Ж.

Медицинский колледж ВГУЗ Украины
«Украинская медицинская академия», Украина

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ НИКОЛАЯ СКЛИФОСОВСКОГО

Проанализированы становления педагогических взглядов Николая Склифосовского, определено его вклад в историю мировой медицины и методики преподавания медицинских дисциплин в высших учебных заведениях. Осуществлена оценка влияния общественно-политической ситуации в России и странах Европы на генезис педагогических взглядов выдающегося хирурга-практика и педагога-новатора.

Ключевые слова: генезис медицинского образования, новаторство в медицине, военно-полевая хирургия, практический метод, системный метод.

Kundiy Zh.

Higher medical educational institution of Ukraine "Ukrainian medical stomatological academy", Poltava, Ukraine

FORMATION AND DEVELOPMENT MYKOLA SKLIFOSOVSKIY'S PEDAGOGICAL VIEWS

The formation of Mykola Sklifosovsky's educational views is analyzed; his contribution to history of the world medicine and teaching methods of medical disciplines in higher educational establishments is defined. The impact of socio-political situation in Russia and European countries on the genesis of educational views of the famous practicing surgeon and innovator is assessed.

Key words: *genesis of medical education, innovation in medicine, military field surgery, a practical method, systematic method.*